

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ В 4 КЛАСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З НАВЧАННЯМ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Оксана Петрук

У 2021 / 22 навчальному році опанування української мови та читання в 4 класі закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин здійснюватиметься в контексті концепції Нової української школи згідно з Державним стандартом початкової освіти за Типовими освітніми програмами, затвердженими МОН України.

На вивчення цих предметів у 4 класі виділено 210 годин (6 годин на тиждень). Під час укладання освітньої програми та навчального плану надається право реалізовувати положення Державного стандарту: розподіляти навчальні години самостійно, враховуючи умови роботи та водночас забезпечуючи досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у програмі.

У 4 класі завершується вивчення початкового курсу української мови як державної, що передбачає досягнення молодшими школярами рівня комунікативної компетентності, необхідного і достатнього для здійснення спілкування в усній і писемній формах у межах сфер і тем, окреслених Типовими освітніми програмами, а також для здобуття освіти українською мовою на наступних етапах навчання.

З метою забезпечення елементарного рівня комунікативної компетентності у четвертокласників продовжується формування здатності сприймати й розуміти українське мовлення, передавати зміст прослуханого або прочитаного тексту, будувати діалог, спілкуватися з людьми різного віку і статусу в навчальних та побутових ситуаціях, грамотно й правильно висловлюватися в усній і письмовій формах, володіти елементарними знаннями з української мови, підпорядковувати їх удосконаленню власного мовлення, умінь застосовувати різноманітні стратегії для задоволення власних комунікативних потреб (працювати з підручником, словником, довідковою літературою, мультимедійними засобами тощо). Оволодіння вміннями аудіювання, говоріння, читання й письма відбувається шляхом і завдяки здійсненню учнями – представниками національних меншин мовленнєвої діяльності українською мовою у процесі навчання в умовах, що моделюють ситуації спілкування.

Уміння сприймати, розуміти й аналізувати інформацію є запорукою успішної комунікації. У 4 класі робота з удосконалення аудіативних умінь провадиться як на уроках української мови, так і на уроках читання. Вона націлена на розвиток мовленнєвого слуху учнів, умінь досить довго й зосереджено слухати, усвідомлювати й уявляти почуте, стежити за розгортанням думки, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, висловлюватися з приводу

почутого. З цією метою школярам пропонуються для слухання в аудіозаписі чи озвучені вчителем тексти все більшого обсягу, різні за типом мовлення, жанром, стилем. Окрему увагу слід приділити прослуховуванню здобувачами освіти інструкцій, алгоритмів дій та їх виконанню, адже навички роботи з текстами таких форматів стануть у нагоді під час подальшого опанування української мови та інших предметів у гімназії. Обсяг та рівень складності текстів для аудіювання вчитель визначає з огляду на реальні можливості учнів свого класу, водночас дбаючи і про доступність роботи, і про забезпечення поступу.

Досягнення четвертокласників з аудіювання періодично перевіряються (зазвичай на уроках читання) за допомогою текстів (рекомендований обсяг 200-220 слів) та завдань тестового характеру. Вчителю варто взяти до уваги, що робота з аудіювання якісно впливає на розвиток уваги, пам'яті, мислення школярів. Належна сформованість цих психічних процесів є передумовою успішної адаптації до подальшого навчання випускників початкової школи.

Результатом роботи з удосконалення вмінь говоріння (діалогічного й монологічного мовлення) є сформованість у четвертокласників умінь представляти себе та інших осіб; розповідати про себе, родину, друзів, школу, свої уподобання; відтворювати прослуханий / прочитаний текст чи його уривок з орієнтацією на слухача(-ів), висловлювати свої враження про побачене / прочитане / почуте; ініціювати / вести діалог, висловлювати різні комунікативні наміри (погодитись, заперечити, запросити, відмовити, довідатись або надати інформацію, домовитися, обговорити дії), дотримуючись етикетних норм української мови.

Оптимальними прийомами роботи для вдосконалення у здобувачів освіти вмінь діалогічного мовлення є рольове моделювання, інтерв'ю, розігрування телевізійних шоу, уявні подорожі, екскурсії, змагання, інсценізація творів тощо. Особливу увагу радимо звернути на проєктні технології. Залучення учнів до виконання проєктів впливає на успішність порозуміння між людьми, уміння спілкуватися й налагоджувати стосунки, виявляти відповідальність та ініціативність, здатність у команді вирішувати проблеми, тобто позитивно позначається на тих складових, які є основою формування життєвих компетентностей.

Згідно програмових вимог щодо сформованості монологічного мовлення випускники початкової школи повинні вміти переказувати основний зміст почутого / прочитаного, передавати інформацію іншим особам у частково розгорнутій формі, розповідати про емоції, висловлювати своє враження від почутого / побаченого / прочитаного, створювати тексти різних типів (в усній або письмовій формі) тощо. Робота над окремими аспектами монологічного мовлення учнів повинна проводитися на кожному уроці, а для поглибленого формування цих умінь призначені уроки розвитку зв'язного мовлення, які рекомендовано проводити один раз на два тижні.

Хоч монологічне мовлення, на відміну від діалогічного, менш ситуативне, проте все ж таки звернене до когось з відповідною метою (поінформувати, описати, переконати, вплинути тощо) і підтримується зворотним зв'язком

адресата (слухача або читача). Тому під час підготовчої роботи, яка передуює продукуванню монологічних текстів, вчитель має забезпечити комунікативну вмотивованість висловлювань, їх спрямованість на адресата: спонукати маленьких авторів замислитись, з якою метою вони будують висловлювання та хто буде їх сприймати, ввести дітей в образ цікавих оповідачів. Акцентування на цих моментах викликає в учнів стійкий інтерес до роботи над творами.

Рівень сформованості у четвертокласників умінь монологічного мовлення виявляється під час побудови ними усних і письмових переказів текстів (обсягом 50-70 слів), складання розповідей, описів, міркувань, есе на задану тему, за власними спостереженнями, життєвою ситуацією, картиною, прочитаним твором, переглянутим відеороликом тощо (рекомендовано в межах 8 речень).

У 4 класі робота організовується навколо дослідження учнями мовних одиниць і явищ української мови з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм літературної вимови та правил українського правопису, формування у випускників початкової школи вмінь послуговуватися українською мовою на наступних етапах навчання та повсякденному житті. Четвертокласники продовжують пізнавати лексичне багатство української мови, збагачують свій словниковий запас, на основі міжмовного зіставлення поглиблюють знання про текст, речення, частини мови та їх граматичні категорії з проєкцією на розвиток мовлення, опановують будову слова, функціональне призначення частини основи в рідній і українській мовах, працюють над удосконаленням правописних умінь, пов'язаних з особливостями української вимови та графіки. Знання з української мови, які здобувачі освіти одержують у процесі навчання, повинні підпорядковуватися поліпшенню їхніх орфоепічних, лексичних, граматичних умінь і навичок, котрі є основою для формування комунікативних умінь.

Як і в попередніх класах, одним із основних положень, яким повинен керуватися вчитель під час навчання української мови учнів, для яких вона є нерідною, є принцип опори на їхні знання, вміння й навички з рідної (першої) мови: урахування набутого досвіду та адекватне використання його як інструментарію для усвідомленого оволодіння українською мовою. Це передбачає використання міжмовних зіставлень, які дозволяють уникати дублювання у формуванні понять, спільних для обох мов, розмежовувати матеріал, який не збігається, що, у свою чергу, сприяє усвідомленому опануванню знань з української мови, розвитку вмінь диференціювати їх.

Для успішного опанування української мови та інших предметів на наступних етапах навчання важливо сформувавши у школярів вміння працювати з текстом. Цей аспект роботи має бути у полі зору вчителя як на уроках української мови, так і на уроках читання. На уроках мови текст не лише джерело пізнання нової інформації. Він є основою і найбільш оптимальною дидактичною одиницею, опора на яку дозволяє поєднати презентацію мовних знань із розвитком усіх видів мовленнєвої діяльності, організувати спостереження за функціональ-

ним призначенням мовних одиниць, демонструвати їх сполучуваність, а отже, розвивати в учнів чуття мови та інтуїтивно опановувати літературну норму.

Крім того, важливо привчати четвертокласників працювати з медіатекстами та текстами інших форматів (списками, інструкціями, розкладами, таблицями, меню тощо), з якими їм доведеться зіткнутися під час подальшого навчання та в дорослому житті. Значна увага має приділятися організації роботи школярів із довідниками, різними видами словників (двомовним, тлумачним, орфографічним), дитячими енциклопедіями, іншими джерелами інформації.

Зважаючи на те, що згідно Закону України «Про освіту» у закладах загальної середньої освіти з навчання мовами національних меншин передбачено поступове збільшення кількості навчальних предметів, що вивчатимуться українською мовою, рекомендуємо процес дослідження мовних одиниць і явищ організовувати на матеріалі, тематика якого стосується математичної, природничої, мистецької та інших освітніх галузей. Це дасть змогу збагатити словниковий запас четвертокласників лексемами, властивими іншим навчальним предметам, а отже, певною мірою підготувати їх до навчання в основній школі.

Особливу увагу слід приділити вдосконаленню в учнів – представників національних меншин навички письма кириличним шрифтом, а також переносу умінь, сформованих на уроках рідної мови, щодо культури оформлення записів у зошитах, на дошці та їх грамотності. Робота на уроці української мови має бути спрямована на розвиток швидкості письма в поєднанні з його розбірливістю для реалізації в перспективі навчальних і життєвих потреб випускників початкової школи. Володіння навичкою письма має забезпечити їм можливість у найбільш типових ситуаціях повсякденного життя заповнити анкету (опитувальний лист, формуляр), написати вітальну листівку, листа, коротке повідомлення, скласти нотатки тощо.

Пріоритетне завдання уроків читання українською мовою – формування читацької компетентності учнів, що передбачає володіння навичками читання вголос і мовчки, застосування різних стратегій читання, опанування початкових літературних знань, засвоєння прийомів смислового й естетичного аналізу змісту твору й уміння використовувати їх у власній мовній творчості. Організуючи роботу з текстом, учитель спирається на досвід читацької діяльності молодших школярів, набутий на уроках читання рідною (першою) мовою. Для зосередження на розумінні прочитаного, спонукання до смислового і структурного аналізу тексту учням пропонується визначити основну думку твору, виокремити головні факти, виділити частини змісту, встановити зв'язки між ними, побудувати план, скласти запитання до тексту, сформулювати своє ставлення до прочитаного і под.

Важливим аспектом роботи на уроках читання є розвиток у школярів умінь пов'язувати прослухане / прочитане зі своїм життєвим досвідом, висловлювати своє ставлення, розповідати про власні почуття і переживання. Долучення дітей до обговорення змісту текстів є прямим стимулом для продукування ними спонтанних висловлювань, які zarazом формують необхідні мовленнєві

вміння та привчають їх до умов реального спілкування. Завдання, які спонукають учнів до такої діяльності, водночас розвивають самостійність думки, творчу уяву, фантазію дітей, свободу в інтерпретації тексту, тобто готують компетентну мовну особистість.

Опанування початкового курсу української мови має забезпечити такий рівень мовленнєвої підготовки учнів – представників національних меншин, який у подальшому дасть змогу їм успішно навчатися, не бути пасивними об'єктами впливу, а самостійно знаходити й критично оцінювати інформацію, обмінюватися думками щодо певної проблеми, брати участь у дискусіях, обстоювати власну позицію, пізнавати культуру інших народів та водночас усвідомлювати власну національну ідентичність у мультинаціональному просторі.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В 4 КЛАСІ НУШ

Олександра Савченко

У 2021/22 навчальному році триває реалізація другого циклу початкової освіти. З початку реформування початкової освіти минуло небагато часу, однак у методиках з усіх предметів відбувся помітний приріст нових знань, цікавих методичних прийомів, у практику впроваджується нова система контролю і формувального оцінювання учнів, змінюються підходи до професійного розвитку вчителів.

Використання циклів для побудови структури шкільної, і зокрема початкової освіти, є поширеною практикою в зарубіжній освіті. Це робиться для пристосування навчально-виховного процесу до потреб та пізнавальних і фізичних можливостей дітей, які дуже швидко змінюються саме впродовж молодшого шкільного віку. Єдиний підхід до визначення тривалості циклів відсутній, адже в різних країнах різна тривалість початкової освіти, тому структурування сучасної початкової школи має національні особливості.

В Україні цей підхід було введено законом «Про освіту» (2017 р.). У Державному стандарті початкової освіти підтверджено, що «початкова освіта має такі цикли, як 1–2 і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти» (п. 5 розд. 1).

Циклування враховано і у вимогах ДС до обов'язкових результатів навчання здобувачів початкової освіти, які подано узагальнено за циклами (Додаток 1 до ДС). У типових освітніх програмах загальні вимоги до навчальних досягнень конкретизовано по кожному класу, але орієнтири їх контролю і оцінювання визначено за циклами.

Зазначимо також, що у новому Державному стандарті середньої ланки освіти ідея циклування збережена.